

Башавець Наталія Андріївна

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і методики фізичної культури та спортивних дисциплін

Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К.Д. Ушинського», Одеса, Україна

E-mail: bashavetsnata@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8387-3602>

Ігнатенко Сюзанна Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики фізичної культури та спортивних дисциплін

Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К.Д. Ушинського», Одеса, Україна

E-mail: Ignatenko.SA@pdpdpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0107-3458>

Форостян Ольга Іванівна

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К.Д. Ушинського», Одеса, Україна

E-mail: Forostian.OI@pdpdpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6084-2160>

Маматова Зульфія Раїсівна

викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К.Д. Ушинського», Одеса, Україна

E-mail: Mamatova.ZR@pdpdpu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9028-1085>

Формування науково-дослідницької компетентності студентів: виклики та перспективи

Актуальність дослідження обумовлена тим, що науково-дослідницька компетентність є необхідною умовою становлення студента як особистості, здатної до критичного мислення, самостійного здобуття знань і продуктивного вирішення фахових завдань.

Метою статті є характеристика науково-дослідницької компетентності студентів і порівняльний аналіз її формування у закладах вищої освіти України та за кордоном, а також визначення перспектив подальшого розвитку дослідницьких здібностей майбутніх фахівців.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел, системний аналіз, порівняльний аналіз, структурно-функціональний аналіз.

У статті розглянуто сутність науково-дослідницької компетентності студентів як важливої складової частини їхньої професійної підготовки. Окреслено основні напрями, методи та умови формування цієї компетентності в сучасному освітньому процесі закладу вищої освіти. Визначено роль викладача у мотивації студентів до наукового пошуку та окреслено перспективи подальшого розвитку дослідницьких здібностей майбутніх фахівців.

Порівняльний аналіз формування науково-дослідницької компетентності студентів України та закордонного досвіду проведено за такими аспектами: нормативно-правова база, зміст і структура дослідницької компетентності, методи та форми реалізації, технології та ресурси, мотивація та академічна культура, роль викладача. За його результатами встановлено спільні та відмінні характеристики формування науково-дослідницької компетентності студентів.

Констатовано, що Україна має стабільну нормативну базу, але потребує більшої практичної орієнтації дослідницьких завдань, доступу до міжнародних баз і ресурсів, розширення цифрових інструментів підтримки студентських досліджень, розвитку культури менторства.

Закордонний досвід (зокрема США, Канади, Фінляндії, Німеччини) демонструє інтеграцію дослідницької діяльності на усіх етапах підготовки, зв'язок теорії з практикою, міждисциплінарний підхід, високу академічну відповідальність студентів і викладачів.

Окреслено такі рекомендації для формування науково-дослідницької компетентності студентів України: впровадити механізми action research у педагогічну практику; створити умови для участі студентів у грантових програмах; запровадити обов'язковий курс з академічного письма та наукової методології.

Ключові слова: науково-дослідницька компетентність, студенти, дослідницька діяльність, викладач, освітній процес, мотивація, наука.

Вступ. У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства, глобалізації знань і зростаючих вимог до якості освіти великого значення набуває формування в студентів не лише професійних, але й дослідницьких компетентностей. Науково-дослідницька компетентність є необхідною умовою становлення особистості, здатної до критичного мислення, самостійного здобуття знань і продуктивного вирішення фахових завдань.

Заклади вищої освіти мають перейти до практики перспективного управління, що відповідає потребам того освітнього середовища, в якому вони діють. Кінцевою метою цього процесу має бути зміцнення інституційної місії закладу шляхом забезпечення високого рівня викладання, підготовки кадрів та наукових досліджень, а також служіння суспільству. Отже, формування науково-дослідницької компетентності студентів, будучи запорукою розвитку інноваційного потенціалу закладу, є актуальним.

Формування науково-дослідницької компетентності студентів – це цілеспрямований процес розвитку в них здатності до наукового пошуку, критичного мислення, самостійного розв'язання дослідницьких задач та створення нових знань у межах певної дисципліни. Ця компетентність є ключовою складовою частиною професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти.

Мета та завдання дослідження – охарактеризувати сутність науково-дослідницької компетентності студентів і зробити порівняльний аналіз її формування у закладах вищої освіти України та за кордоном, визначити перспективи подальшого розвитку дослідницьких здібностей майбутніх фахівців.

Матеріали та методи дослідження: аналіз літературних джерел, системний аналіз, порівняльний аналіз, структурно-функціональний аналіз.

Науково-дослідницька компетентність студентів – це інтегративна якість особистості, яка виявляється у здатності до самостійного наукового пошуку, постановки проблем, розроблення гіпотез, аналізу фактів, формулювання висновків та аргументованого представлення результатів дослідження.

Ця компетентність охоплює:

- когнітивний компонент – обізнаність із методами наукового дослідження;
- операційно-діяльнісний – уміння здійснювати пошукову та аналітичну діяльність;
- мотиваційний – зацікавленість у науковій роботі;
- рефлексивний – здатність до аналізу та оцінки власної діяльності.

Формування дослідницької компетентності студентів має бути системним та багаторівневим.

До найбільш ефективних методів належать такі:

- інтеграція наукового компоненту в освітній процес: курсові, дипломні, магістерські кваліфікаційні роботи, що мають дослідницький характер (Гриньова & Сердюк, 2021);
- проектна діяльність: створення та реалізація студентських наукових проєктів (Тимченко, 2020);
- участь у наукових заходах: конференції, олімпіади, форуми, конкурси дослідницьких наукових робіт;
- робота в наукових гуртках і лабораторіях: під керівництвом викладача-наставника (Морзе, 2021);
- використання інноваційних освітніх технологій: проблемне навчання, кейс-методи, науково-дослідницькі задачі (Третяк, 2020).

Велику роль у цьому процесі відіграє викладач. Він виступає не лише як джерело знань, але й як фасилітатор, наставник і організатор науково-дослідної діяльності студентів. Саме завдяки особистому прикладу, підтримці, порадам та науково-методичному супроводу формується позитивна мотивація студентів до участі в науці (Бібік & Литвинова, 2020).

Для успішного розвитку дослідницької компетентності студентів важливо створити необхідні умови, як-от науково-орієнтоване середовище (доступ до ресурсів, обладнання, наставництво); індивідуальні освітні траєкторії; мотиваційні механізми (заохочення, стипендії, публікації); систему оцінювання досягнень з урахуванням якості дослідження, а не лише форми його подання.

Результати дослідження. Ми провели порівняльний аналіз формування науково-дослідницької компетентності студентів України та закордонного досвіду за такими аспектами, як нормативно-правова база, зміст і структура дослідницької компетентності, методи та форми реалізації, технології та ресурси, мотивація та академічна культура, роль викладача, щоб знайти відмінності у процесі підготовки студентів, переваги та перспективи.

1. Нормативно-правова база.

В Україні основою є Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», стандарт спеціальності. Дослідницька компетентність визнана частиною інтегральної, загальної та фахової компетентностей випускника певної освітньо-професійної програми.

У ЄС – Болонський процес, Європейська рамка кваліфікацій EQF, стандарти Tuning. У США – National Standards for Research Competencies.

Включається до ключових навичок XXI століття: критичне мислення, аналіз, вирішення проблем.

2. Зміст і структура дослідницької компетентності.

В Україні робиться акцент на теоретичних знаннях, методах педагогічного дослідження, аналізі літератури. Основні компоненти: когнітивний, діяльнісний, мотиваційний, рефлексивний.

США, Фінляндія акцентують увагу студентів на емпіричних дослідженнях, зборі даних, evidence-based practices. Додатково застосовуються інтеркультурний, етичний, комунікативний компонент (Німеччина, Канада).

3. Методи та форми реалізації.

В Україні поширені курсові та дипломні проекти, конференції, наукові гуртки, робота з викладачем-наставником. Педагогічна практика може включати спостереження, анкетування, апробацію методик. За кордоном поширені research seminars, summer schools, співпраця з науковими установами та школами. Впровадження action research – дослідження під час практичної діяльності в навчальному закладі (США, Британія).

4. Технології та ресурси.

В Україні обмежена кількість електронних платформ, слабка інтеграція з міжнародними базами даних, нерівномірна цифрова інфраструктура в педагогічних університетах. За кордоном повний доступ до Scopus, Web of Science, спеціалізованих навчальних платформ (Google Scholar, ERIC), потужна цифрова підтримка досліджень: e-learning, open data, дистанційне консультування тощо.

5. Мотивація та академічна культура.

В Україні дослідницька діяльність студентів не завжди оцінюється як вагомий компонент успішності. Академічна доброчесність поступово формується протягом навчання. За кордоном висока фінансова мотивація, гранти, наукові стипендії, участь у реальних проєктах. Суворий контроль за плагіатом, навчання академічному письму – обов'язково.

6. Роль викладача.

В Україні викладач – основне джерело знань, часто єдиний наставник, наукове керівництво – індивідуальне. За кордоном переважає кооперативна модель: участь кількох менторів, зокрема викладачів з інших кафедр, також передбачені індивідуальні дослідницькі плани, менторські програми (Mentorship programs).

Порівнюючи найбільш популярні види наукових робіт студентів закладів вищої освіти, можемо констатувати, що це залежать від рівня освіти, спеціальності та форми навчання. Проте існує низка універсальних форм, які є обов'язковими або рекомендованими в українських та закордонних закладах освіти. Нижче подано перелік найпоширеніших видів наукових робіт студентів з коротким описом.

1. Курсові роботи. Їх ціллю є перевірка вміння студента самостійно працювати з науковими джерелами, аналізувати теорію з фаху та застосовувати знання на практиці. За структурою передбачаються вступ, основна частина, висновки, список літератури. Характер роботи: оглядово-аналітична або дослідницька.

2. Кваліфікаційні роботи (бакалаврські/магістерські) як підсумкова наукова робота. Їх ціллю є демонстрація рівня підготовки студента, при цьому бакалаврська робота часто має елементи прикладного аналізу, а магістерська обов'язково включає дослідження, методи, результати та апробацію.

3. Наукові статті. Їх ціллю є висвітлення результатів досліджень у фахових журналах, збірниках конференцій тощо. Наукові статті передбачають коротку форму (10 сторінок), чітку структуру (актуальність, мета, методи, результати, висновки) і можуть бути зараховані як елемент портфоліо або академічної мобільності студента.

4. Тези доповідей. Їх ціллю є участь у наукових конференціях, форумах, семінарах, передбачають стисле викладення основних положень дослідження (1–2 сторінки), як правило, є першим кроком перед написанням повної статті.

5. Науково-дослідні проекти. Вони передбачають комплексну дослідницьку діяльність індивідуально або в групі (зазвичай у межах грантів, гуртків чи проєктного навчання). Є популярними в педагогічних і технічних вишах. Їх результатом є презентація, звіт, прототип, аналітична записка, публікація.

6. Аналітичні реферати / огляди літератури. Вони спрямовані на узагальнення та критичний аналіз наукових джерел з конкретної теми та використовуються на етапі підготовки до курсових чи дипломних робіт.

7. Результати емпіричних досліджень. Вони отримуються завдяки власному прикладному дослідженню студента з педагогіки, психології, соціології тощо, використовуючи анкети, тести, експерименти, аналіз статистичних даних та оформлюються як додаток до курсової/кваліфікаційної роботи студента або як окрема публікація.

8. Розробка навчально-методичних матеріалів (плани-конспекти занять, дидактичні ігри, інтерактивні вправи, електронні курси). Є найбільш актуальними для студентів педагогічних спеціальностей, оскільки передбачають апробацію та обґрунтування ефективності власної педагогічної розробки.

9. Участь у студентських наукових гуртках. Студенти долучаються до колективних проєктів, конкурсів, наукових публікацій під керівництвом викладача, використовуючи доповіді, постери, мінідослідження, звіти.

10. Участь у науково-дослідній роботі кафедри або викладача. Студенти долучаються до частини більшого дослідження як молодшого науковця задля набуття досвіду наукової співпраці, написання публікацій у співавторстві.

Окрім цих видів наукових робіт студентів, в закордонних університетах актуальні такі: Research Proposal – заявка на дослідження з описом проблеми, мети, методів; Reflective Report – рефлексія щодо дослідницького процесу; Action Research Report – звіт про педагогічний експеримент у реальному освітньому середовищі.

Обговорення результатів. Отже, Україна має стабільну нормативну базу, але потребує більшої практичної орієнтації дослідницьких завдань, доступу до міжнародних баз і ресурсів, розширення цифрових інструментів підтримки студентських досліджень, розвитку культури менторства.

Закордонний досвід (зокрема, США, Канади, Фінляндії, Німеччини) демонструє інтеграцію дослідницької діяльності на усіх етапах підготовки, зв'язок теорії з практикою, міждисциплінарний підхід, високу академічну відповідальність студентів і викладачів.

Рекомендації для формування науково-дослідницької компетентності студентів України такі: впровадити механізми action research у педагогічну практику, створити умови для участі студентів у грантових програмах, запровадити обов'язковий курс з академічного письма та наукової методології.

Висновки. Отже, формування науково-дослідницької компетентності є невід'ємною складовою частиною сучасної освіти. Вона сприяє не лише професійному розвитку студентів, але й формуванню громадян, здатних до критичного мислення, творчості та відповідального прийняття рішень. Успішність цього процесу залежить від ефективної організації навчання, активної позиції викладача та створення сприятливого освітнього середовища у закладі вищої освіти.

Науково-дослідницька компетентність є не лише професійною потребою, але й ключовою характеристикою сучасного дослідника. Її формування має стати одним з провідних напрямів педагогічної освіти, що забезпечить підготовку інноваційно орієнтованих фахівців, здатних адаптуватися до викликів часу, розвивати освіту і власну професійну майстерність.

Література

Бібік Н.М., Литвинова С.Г. Формування дослідницьких компетентностей у педагогічній освіті. Київ: Педагогічна думка, 2020. 160 с.

Гриньова М.В., Сердюк З.А. Дослідницька діяльність студентів в умовах цифрової трансформації освіти *Педагогічний альманах*. 2021. Вип. 50. С. 48–53.

Морзе Н.В. Дослідницька компетентність як складова педагогічної майстерності *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. Т. 84, № 2. С. 11–20.

Тимченко І.В. Педагогічне дослідження у практиці підготовки вчителя *Вища освіта України*. 2020. № 3. С. 115–121.

Третяк Л.А. Науково-дослідницька компетентність як складова інноваційної педагогічної діяльності *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2020. Вип. 27, № 3. С. 143–149.

Formation of students' research competence: challenges and prospects

Bashavets Nataliia

*Doctor of Sciences (in Pedagogy), Professor, Professor at the Department of Theory and Methods of Physical Education and Sports
State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky",
Odesa, Ukraine*

Ignatenko Suzanne

*PhD in Pedagogy (Candidate of Pedagogical Sciences), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Physical Culture and Sports Disciplines
State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky",
Odesa, Ukraine*

Forostian Olga

*Doctor of Sciences (in Pedagogy), Professor, Head of the Department of Special and Inclusive Education
State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky",
Odesa, Ukraine*

Mamatova Zulfia

*Senior Lecturer at the Department of Special and Inclusive Education
State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky",
Odesa, Ukraine*

The relevance of the study is due to the fact that research competence is a necessary condition for the formation of a student as a person capable of critical thinking, independent acquisition of knowledge and productive solution of professional tasks.

The purpose of the article is to characterize the essence of students' research competence and make a comparative analysis of its formation in higher education institutions in Ukraine and abroad, to determine the prospects for further development of research abilities of future specialists.

Research methods: analysis of literary sources, system analysis, comparative analysis, structural and functional analysis.

The article examines the essence of students' research competence as an important component of their professional training. The main directions, methods and conditions for the formation of this competence in the modern educational process of a higher education institution are outlined. The role of the teacher in motivating students to scientific research is determined and the prospects for further development of the research abilities of future specialists are outlined.

A comparative analysis of the formation of research competence of Ukrainian students and foreign experience was conducted in the following aspects (regulatory and legal framework, content and structure of research competence, methods and forms of implementation, technologies and resources, motivation and academic culture, the role of the teacher. The results of which established common and distinctive characteristics of the formation of research competence of students.

It was found that Ukraine has a stable regulatory framework, but needs a greater practical orientation of research tasks; access to international databases and resources; expansion of digital tools to support student research; development of a mentoring culture.

Foreign experience (in particular, the USA, Canada, Finland, Germany) demonstrates: integration of research activities at all stages of training; connection of theory with practice; interdisciplinary approach; high academic responsibility of students and teachers.

The following recommendations for the formation of research competence of Ukrainian students are outlined: introduce action research mechanisms into pedagogical practice; create conditions for students to participate in grant programs; introduce a mandatory course in academic writing and scientific methodology.

Keywords: *research competence, students, research activity, teacher, educational process, motivation, science.*

References

Bibik, N.M., & Lytvynova, S.H. (2020). Formuvannia doslidnytskykh kompetentnostei u pedahohichnii osviti [Formation of research competencies in teacher education]. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

Hrynova, M.V., & Serdiuk, Z.A. (2021). Doslidnytska diialnist studentiv v umovakh tsyfrovoy transformatsii osvity [Research activity of students in the conditions of digital transformation of education]. *Pedahohichnyi almanakh*, (50), 48–53 [in Ukrainian].

Morze, N.V. (2021). Doslidnytska kompetentnist yak skladova pedahohichnoi maisternosti [Research competence as a component of pedagogical mastery]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, 84 (2), 11–20 [in Ukrainian].

Tymchenko, I.V. (2020). Pedahohichne doslidzhennia u praktytsi pidhotovky vchytelia [Pedagogical research in teacher training practice]. *Vyshcha osvita Ukrainy*, (3), 115–121 [in Ukrainian].

Tretiak, L.A. (2020). Naukovo-doslidnytska kompetentnist yak skladova innovatsiinoi pedahohichnoi diialnosti [Scientific research competence as a component of innovative pedagogical activity]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*, 27 (3), 143–149 [in Ukrainian].

Received: August 13, 2025

Accepted: August 25, 2025

Published: October 21, 2025